

СТАНОВИЩЕ

От проф. дн. Момчил Николаев Методиев, ръководител на департамент „История“ в Нов български университет

За дисертационен труд за получаване на образователната и научна степен „доктор“, професионално направление 2.2 История и археология, научна специалност Исторически изследвания

Тема: Преподаването на история и литература в училищната мрежа в периода 1879-1923 г. и българската национална идентичност: Балкански стереотипи

Кандидат: Пламен Светлозаров Буланов

Научен ръководител: Проф. д-р Веселин Методиев

Намирам темата на представения за обсъждане дисертационен труд за значима и особено актуална. На първо място, защото анализирането на учебниците по история и литература в контекста на съвременните теории за появата и развитието на нацията позволява очертаването на трайни национални убеждения и в някои случаи стереотипи, въздействието на които продължава да се усеща и до днес. Актуален е и разгледаният в дисертацията проблем – какви са представите, изградени учебниците, одобрени и ползвани в учебния процес в периода 1879-1923 г. за собствената история на националната общност и оттам – за мястото на българите в историята и за тяхното отношение към другите. Проблемът е актуален и с оглед очертаването на това кои теми и акценти, развити в тези учебници, продължават да бъдат валидни и до днес, кои са били подложени на промяна и под въздействие на какви обстоятелства. Наред с това, разглеждането на учебниците по история и литература като исторически извор е съвременна тенденция и в цялостната световна историография.

Въпросът, който си поставя дисертационният труд е какъв е „националният разказ“, конструиран в учебниците по история и литература, създадени в периода на модернизация на България? В допълнение към този основен въпрос е потърсен отговор и на въпросите за основанията на българския национализъм, за „добрите“ и „лошите“ герои в учебниците, за внушаваната на учениците идентичност и за това кои са авторите на тази идентичност. Друга основна цел на изследването е открояване на „движенията“ и промените в официализирания национален разказ, произтичащи и зависещи от конкретния (към онзи момент) политически климат в и извън страната.

Намирам за подходящо подбран периода, от които са разгледани съответните учебници, тъй като той е формативен както за българската нация и българския национализъм, така и по-общо за начина, по който българите разглеждат себе си и ситуират себе си в региона и света. Това е период на изграждане на държавната

образователна система, и в този смисъл той е показателен за ценностите и представите, които държавата би искала да внуши на своите граждани. Съществено предимство на предложеното изследване, върху което следва да бъде акцентирано, е, че са разгледани не само учебниците по история, но и по литература, доколкото изучаваните литературни текстове също играят значима роля в създаването на този национален разказ. Друго предимство е на дисертационния труд е разглеждането на собствения исторически разказ в контекста на преподаването и изучаването на световната история, което също е съществен фактор за националното възприятие. Проблемът е разгледан от гледна точка на съвременните теории за появата и развитието на нацията, като са цитирани съчиненията на Антъни Смит, Бенедикт Андерсън и Ърнест Гелнер. Съществено предимство е и четивният и на моменти дори полемичен стил на автора, съчетан с ясна структура на изследването – изложението е разделено на три подпериода, като са разгледани ползваните във всеки един от тях учебници. Всеки един от тези подпериоди е въведен с кратък исторически преглед, последван от анализ на учебниците и очертаване на новите акценти в тях спрямо предходния период. Ясната структура и достъпния стил на изложение превръщат предложения труд в изследване, достъпно и за по-широк кръг читатели.

Може да се заключи, че избраната методология на изследване напълно съответства на поставената в дисертационния труд задача, като особено подходящо е синхронното разглеждане на учебниците по история с тези по литература, тъй като тъкмо литературните текстове придават емоционален заряд на преподаването фактологично знание. Ползването на учебниците като основен източник за очертаване на представите за себе си и за другите и съответно – за образа и целите на формиращата се национална общност, съответства и на съвременните тенденции в световната историография. От тази гледна точка предложеният текст се вписва в голямата по обем световна литература, която разглежда появата на модерните идентичности на нациите като следствие и от социализиращата дейност на държавата.

Правилно и ясно поставеният проблем, ясната структура и стилът на изследването позволяват на автора ясно да аргументира и убедително да обоснове своите тези, а именно, че българите възприемат себе си преди всичко като етническа, а не гражданска, общност и нация; че „българският национализъм е етнически и с подчертано защитен характер“, както и че още от създаването на модерната българска държава българите са представени като част от „Европа, от западната християнска цивилизация, част от Голямото европейско семейство“. В същото време подробно е разгледан въпросът как този европеизъм е съчетан с упорито вменияваната „единородност“ с Русия, макар и отношението към Русия да е подложено на промяна вследствие на историческите събития в началото на ХХ век. Изследването откроява и възникването и присъствието в учебниците на

устойчиви стереотипи, които могат да бъдат забелязани и до днес, а като известна изненада може да се посочи заключението, че веднага след Освобождението най-негативен в учебниците е образът на гърците (византийците), а по-слабо – този на турците (османците), като авторът убедително обяснява причините за появата и изграждането на тези стереотипи. В очертаването на социализиращата функция на държавата и нейната роля в изграждането на българската нация и национализъм се състои и основният принос на предложения дисертационен труд. Важен принос е и заключението, че в края на XIX век в България „политическият и културният елит са едно и също нещо“, тъй като историците и авторите, които създават учебниците по история и литература и са изучавани в тях, в същото време са и обществено и политически ангажирани личности, което дава основание на авторът да обоснове важната теза, че „Ръката, която създава идентичността, е същата тази Ръка, която прилага написаното и създава реалности“. Затова и предложеният дисертационен труд може да бъде разглеждан и като изследване на конкретен пример (case study) от гледна точка на общата теория за произхода на нацията и национализма, което също е съществен принос в българската историография.

Кандидатът отговоря на изискванията за получаване на образователна и научна степен „доктор“, което е видно и от приложените две статии, едната от които е под печат в списание „Минало“, а другата е публикувана в Годишника на департамент „История“ на Нов български университет. Наред с това кандидатът е участвал и е представил своите изследвания на три конференции и семинари, участвал е в четири проекта на университета и е преподавал в два магистърски курса, единият от които на английски. Всички това е показателно за неговата академична дейност и постижения, както и за мястото и актуалността на изследвания от него проблем.

Към предложеният труд могат да бъдат отправени три основни забележки. Макар и изследването да цитира множество автори, работили по тази тема и от изложението да е видно, че докторантът познава историографията по темата, липсата на историографски преглед в началото на изложението затруднява правилното ситуиране на посоченият труд в общата историография по въпроса. Другите препоръки са свързани с очертаването на два въпроса, които са загатнати, но не са развити в дисертационния труд. Първият е за мястото на християнството във формирането на българската идентичност – дисертантът разглежда изследваната тема от гледна точка на съвременните, почти изцяло секуларни нагласи към представянето и формирането на историческия разказ. Но казвайки, че българите са представени като част от „западната християнска цивилизация“ дисертацията не проследява по какъв начин това е представено в учебниците отвъд стремежа за изграждане на патриархални добродетели и акцента в учебниците върху политическите съображения при приемането на християнството, например. Или по-конкретно въпросът, който остава неизяснен, е дали и как в този национален разказ присъстват образи като този на св. Иван Рилски? Втората

конкретна препоръка е свързана с разглеждането на въпроса до каква степен негативното представяне на „византийците“ е резултат единствено на собствения исторически опит от времето на църковните борби през Възраждането или е част и от общия негативен стереотип за Византия, доминиращ в разглеждания период и в общата европейска историография и публично възприятие.

Посочените препоръки имат за цел единствено подобряване на текста при евентуално неговото публикуване в бъдеще, което намирам за напълно уместно. Те излизат извън основната структура и логика на изследването, но могат да бъдат от полза за разглежданата основна тема с оглед изясняване на начина, по който българите възприемат себе си и своето място в Европа и света.

Затова и тези препоръки по никакъв начин не променят цялостната ми много висока оценка за предложения дисертационен труд, което ми дава основание напълно убедено да подкрепя получаването от кандидата Пламен Буланов на образователната и научна степен „доктор“.

Дата: 10 юни 2021 г.

Подпис.....